

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти
кандидат педагогічних наук, доцент
_____ Алла РЕВТЬ
«_____» _____ 2026 р.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З
«ДІТЬМИ-ВУЛИЦІ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Бакалаврська робота
на здобуття кваліфікації – «Бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією
соціальна педагогіка»

Автор роботи: студентка групи СРз -2226 Б
Вікторія МЕЛЬНИК _____
підпис

Науковий керівник: к. псих. н., доцент
Мар'яна ГРИНЦІВ _____
підпис

Дрогобич, 2026

АНОТАЦІЯ

Бакалаврська робота присвячена дослідженню особливостей соціально-педагогічної діяльності з дітьми, які перебувають у вуличному середовищі. У роботі розкрито сутність феномену «діти вулиці», проаналізовано основні соціальні чинники та причини його виникнення, а також теоретичні підходи до його вивчення. Висвітлено організаційно-методичні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми даної категорії, зокрема технології міжвідомчої взаємодії, а також форми, методи та засоби індивідуальної й групової соціально-педагогічної підтримки, спрямовані на соціалізацію та адаптацію дітей. На основі емпіричного дослідження визначено чинники, що зумовлюють вихід дітей у вуличне середовище, та розроблено соціально-педагогічну програму профілактики явища «дітей вулиці», спрямовану на попередження соціальної дезадаптації та підвищення ефективності профілактичної роботи.

Ключові слова: діти вулиці, профілактика, група ризику, соціально-педагогічна робота, вуличне середовище, соціальна підтримка.

ABSTRACT

The bachelor's thesis is devoted to the study of the features of socio-pedagogical activity with children living in a street environment. The work reveals the essence of the phenomenon of "street children", analyzes the main social factors and causes of its occurrence, as well as theoretical approaches to its study. The organizational and methodological principles of socio-pedagogical work with children of this category are highlighted, in particular, technologies of interagency interaction, as well as forms, methods and means of individual and group socio-pedagogical support aimed at the socialization and adaptation of children. Based on empirical research, the factors that determine the exit of children to the street environment are identified, and a socio-pedagogical program for the prevention of the phenomenon of "street children" is developed, aimed at preventing social maladjustment and increasing the effectiveness of preventive work.

Keywords: street children, prevention, risk group, socio-pedagogical work, street environment, social support.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З «ДІТЬМИ ВУЛИЦІ»	10
1.1. Загальна характеристика явища «діти вулиці».....	10
1.2. Безпритульні та бездоглядні діти як наслідок нерозв'язаних проблем дітей групи ризику	15
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ВУЛИЦІ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ	26
2.1. Технології взаємодії суспільних інституцій у процесі соціально-педагогічної підтримки дітей вулиці.....	26
2.2. Форми і методи соціально-педагогічної індивідуальної та групової роботи з безпритульними і бездоглядними дітьми	34
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН, ЯКІ СПРИЧИНЯЮТЬ ВИХІД ДІТЕЙ НА ВУЛИЦЮ	41
3.1. Процедура дослідження та характеристика використаних методик...41	
3.2. Соціально-педагогічна програма профілактики явища «дітей вулиці».....	47
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

У сучасних умовах державотворення та суспільної трансформації в Україні особливої ваги набуває проблема соціального захисту найбільш уразливих категорій населення. Серед них окреме місце посідають діти, які опинилися у складних життєвих обставинах і втратили належний сімейний догляд. Забезпечення їхніх прав, безпеки та можливостей для повноцінного розвитку є одним із пріоритетних завдань соціальної політики держави.

Особливо гостро постає питання безпритульності та бездоглядності дітей. Незважаючи на здійснення низки державних і регіональних програм, спрямованих на підтримку дітей, які перебувають у кризових умовах, проблема явища «дітей вулиці» залишається актуальною. Проводиться робота щодо їхньої соціальної реінтеграції, організовується сезонна допомога, зокрема в осінньо-зимовий період, розширюється спектр соціальних послуг. Водночас масштаби проблеми свідчать про необхідність удосконалення існуючих підходів і пошуку нових механізмів профілактики.

Формування явища «дітей вулиці» в Україні відбувалося поступово та було зумовлене комплексом соціально-економічних і політичних чинників. Трансформаційні процеси, пов'язані з реформуванням економічної системи, зміною суспільних відносин і зниженням рівня життя частини населення, спричинили послаблення інституту сім'ї та зростання кількості дітей, які залишилися без належної батьківської опіки. Наслідком цього стало збільшення кількості неповнолітніх, які значну частину часу проводять на вулиці або повністю розірвали зв'язок із родиною [13].

Сучасний стан дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні дає підстави констатувати недостатню ефективність превентивної діяльності на державному рівні. Наявні управлінські механізми потребують удосконалення, а система міжвідомчої взаємодії - більшої узгодженості. За умов економічної нестабільності, соціальної напруги та кризи сімейних цінностей особливого значення набуває розроблення і впровадження комплексних профілактичних

заходів, спрямованих на попередження соціального сирітства, безпритульності та соціальної дезадаптації дітей.

Явище «діти вулиці» має багатовимірний характер. Йдеться не лише про наслідки сімейного неблагополуччя, а й про вплив ширших соціальних процесів - байдужості оточення, недосконалості соціальної політики, недостатньої відповідальності суспільства за дотримання прав дитини. Такі діти нерідко стають жертвами насильства, експлуатації, кримінального впливу та інших ризиків, що ускладнює їхню подальшу соціалізацію.

Водночас останніми роками спостерігаються і позитивні зрушення. Відбувається гармонізація національного законодавства із міжнародними стандартами у сфері захисту прав дитини, зокрема відповідно до положень Конвенція ООН про права дитини. Запроваджується програмно-цільовий підхід до реалізації державної політики у сфері охорони дитинства, удосконалюються механізми фінансової підтримки сімей із дітьми, активізується діяльність громадських та благодійних організацій. Зростає роль територіальних громад у вирішенні проблем уразливих груп населення [14,49].

Попри це, становище дітей в Україні ще не повністю відповідає міжнародним соціальним стандартам. Поширеними залишаються явища матеріальної нестабільності сімей, неналежного догляду за дітьми, соціального сирітства та порушення процесів їхньої повноцінної соціалізації. Саме тому дослідження теоретичних засад і практичних механізмів соціально-педагогічної роботи з дітьми вулиці є своєчасним і суспільно значущим.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю вдосконалення системи соціально-педагогічної підтримки дітей, які перебувають у вуличному середовищі, а також потребою розроблення ефективних профілактичних стратегій, спрямованих на запобігання поширенню цього явища в умовах сучасних соціальних викликів.

Вирішення окреслених соціальних суперечностей потребує системного застосування теоретичних положень, концептуальних підходів і практичних технологій соціальної педагогіки як галузі наукового знання та професійної

діяльності. Саме соціально-педагогічна наука акумулює методологічні засади роботи з уразливими категоріями дітей, визначає механізми їх соціального захисту, підтримки та реінтеграції в суспільство. Її інструментарій дозволяє не лише реагувати на наслідки соціального неблагополуччя, а й здійснювати превентивний вплив, спрямований на недопущення загострення кризових явищ у дитячому середовищі.

Проблематика соціально-педагогічної діяльності щодо захисту прав дитини та підтримки дітей групи ризику широко представлена у вітчизняному науковому дискурсі. Протягом останніх років з'явилася значна кількість праць, у яких розглядаються теоретичні та прикладні аспекти соціально-правового захисту дітей і молоді, а також питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників. Ці напрями О. Л. Караман, Л. В. Кальченко, І. М. Ковчина, Я. В. Кічук та інші науковці, які обґрунтували необхідність комплексного підходу до формування фахових компетентностей спеціалістів соціальної сфери.

Суттєвий внесок у розвиток теорії та практики соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю здійснили І. Д. Зверєва, А. Й. Капська, Г. М. Лактіонова, А. О. Рижанова, Л. А. Штефан. У їхніх працях обґрунтовано концептуальні положення соціальної підтримки, профілактики девіантної поведінки, а також технології соціального супроводу дітей у складних життєвих обставинах [16, 17].

Вагомими для розуміння механізмів забезпечення прав дітей є наукові напрацювання таких українських учених, як І. Д. Бех, В. Г. Кремень, В. М. Оржеховська, С. О. Сисоєва та інші. Їхні дослідження сприяють формуванню сучасної гуманістичної парадигми виховання, у центрі якої перебуває дитина як найвища соціальна цінність.

Попри значну кількість наукових праць, проблема соціально-педагогічної роботи з дітьми вулиці потребує подальшого комплексного аналізу з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, трансформацій сімейних відносин та змін у системі соціального захисту. Особливо актуальним

є узагальнення практичного досвіду діяльності служб у справах дітей і розроблення ефективних моделей профілактики виходу дітей у вуличне середовище [24, 42].

З огляду на нагальні потреби соціально-педагогічної практики та усвідомлюючи гостроту означеної проблематики, було обрано тему бакалаврської роботи: *«Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з «дітьми вулиці» в сучасних умовах»*.

Об'єктом дослідження є процес соціально-педагогічної діяльності, спрямований на підтримку та соціальний захист дітей, які перебувають у вуличному середовищі.

Предмет дослідження становлять змістові характеристики, форми, методи, засоби та соціально-педагогічні технології роботи з дітьми, які перебувають у вуличному середовищі, а також пошук ефективних шляхів практичного розв'язання проблем цієї категорії неповнолітніх у сучасних соціально-економічних умовах.

Мета дослідження полягає у комплексному та всебічному аналізі феномену «діти-вулиці», з'ясуванні причин і чинників, що зумовлюють його виникнення та поширення, а також у визначенні й обґрунтуванні соціально-педагогічних заходів, спрямованих на профілактику та подолання цього негативного соціального явища.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких **завдань дослідження**:

1. Проаналізувати основні причини та соціальні передумови появи дітей у вуличному середовищі.
2. Розкрити сутність і характерні ознаки явища «діти вулиці» як соціально-педагогічної проблеми.
3. Охарактеризувати зміст, форми та методи професійної діяльності соціального педагога у роботі з означеною категорією дітей.

4. Провести емпіричне дослідження з метою виявлення чинників, що впливають на вихід дітей на вулицю, та апробувати відповідний соціально-педагогічний інструментарій.

5. Соціально-педагогічна програма профілактики явища «дітей вулиці», спрямований на запобігання поширенню зазначеного явища.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про феномен «діти вулиці» на основі комплексного та системного підходів. У роботі узагальнено сучасні теоретичні положення щодо причин виникнення дитячої безпритульності та бездоглядності, а також обґрунтовано доцільність застосування різноманітних форм, методів і технологій соціально-педагогічної діяльності для своєчасного виявлення та подолання факторів, що спонукають дітей до перебування у вуличному середовищі.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання отриманих результатів у діяльності фахівців соціальної сфери. Матеріали роботи можуть бути впроваджені у практику соціальних педагогів, соціальних працівників, шкільних психологів, працівників центрів соціальних служб, спеціалістів служб у справах дітей, консультантів телефонів довіри, а також у діяльність психологічних служб закладів освіти.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, які поєднують теоретичний та практичний аспекти дослідження, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З «ДІТЬМИ ВУЛИЦІ»

1.1. Загальна характеристика явища «діти вулиці»

Явище «діти вулиці» є складним соціальним феноменом, який формується на перетині економічних, психологічних, сімейних і культурних чинників. Під поняттям «діти вулиці» зазвичай розуміють неповнолітніх осіб, для яких вулиця стала основним або постійним середовищем життєдіяльності. Найчастіше це діти, які залишили сім'ю добровільно або були змушені це зробити внаслідок конфліктів, насильства, байдужості чи асоціального способу життя дорослих[.

Варто підкреслити, що термін «діти вулиці» не має чіткого юридичного закріплення у національному законодавстві України. Він не фігурує як офіційна правова категорія, однак активно використовується у науковому, соціально-педагогічному та міжнародному дискурсі. Відсутність єдиного нормативного визначення зумовлює різноманітність підходів до трактування цього явища. У соціальних науках його розглядають як форму соціальної дезадаптації неповнолітніх, як прояв сімейної дисфункції або як наслідок глибших структурних криз у суспільстві [31].

Українські державні інституції при визначенні змісту поняття орієнтуються на підходи Рада Європи. Відповідно до запропонованої концепції, «діти вулиці» – це особи віком до 18 років, які протягом тривалого часу перебувають або проживають на вулиці, переміщуються з одного місця до іншого, формують неформальні групи та підтримують контакти переважно у вуличному середовищі. Формально вони можуть бути зареєстровані за адресою батьків або соціальної установи, однак фактично відчужені від сім'ї, школи та інституцій соціального захисту.

Особливістю цієї категорії дітей є ослаблення або повна втрата соціальних зв'язків з дорослими, відповідальними за їхнє виховання та розвиток. Якщо зв'язок із сім'єю й зберігається, то він має фрагментарний, конфліктний або формальний характер. У багатьох випадках дитина опиняється

поза межами освітнього процесу, що унеможлиблює її повноцінну соціалізацію та професійну перспективу в майбутньому.

Дослідження, проведені Державним інститутом проблем сім'ї та молоді на замовлення Державного центру соціальних служб для молоді дозволили конкретизувати склад групи «дітей вулиці» в Україні. Зокрема, до неї відносять:

1. Безпритульних дітей – неповнолітніх, які не мають постійного місця проживання. Причинами їхнього становища можуть бути втрата батьків, позбавлення батьківських прав дорослих, жорстоке поводження в сім'ї, алкоголізм або наркозалежність батьків, а також випадки, коли дитину вигнали з дому.

2. Бездоглядних дітей – тих, хто формально має житло та сім'ю, однак значну частину часу проводить на вулиці через відсутність належного контролю й турботи з боку дорослих. Це може бути пов'язано з матеріальною неспроможністю сім'ї, психічними захворюваннями батьків, їхньою зайнятістю або байдужим ставленням до виховання дитини.

Окрім зазначених груп, у наукових джерелах також виділяють дітей, які періодично тікають з інтернатних закладів, центрів соціально-психологічної реабілітації або прийомних сімей. Для них вулиця стає альтернативним простором самореалізації, спілкування й пошуку підтримки, хоча фактично вона несе високі ризики для здоров'я, безпеки та морального розвитку.

Феномен «дітей вулиці» тісно пов'язаний із такими негативними соціальними явищами, як правопорушення серед неповнолітніх, залучення до кримінальних груп, уживання психоактивних речовин, сексуальна експлуатація. Проте ототожнювати всіх дітей цієї категорії із правопорушниками є помилковим. У більшості випадків вони є не ініціаторами девіантної поведінки, а жертвами несприятливих соціальних умов.

Таким чином, «діти вулиці» – це не просто соціальна категорія, а індикатор глибших проблем у системі сімейного виховання, соціального захисту та профілактичної роботи. Їхнє існування сигналізує про потребу комплексного

міжвідомчого підходу, що поєднує педагогічні, психологічні, правові та соціальні механізми підтримки [13].

Розуміння сутності цього явища є необхідною передумовою для побудови ефективної соціально-педагогічної роботи, спрямованої на відновлення соціальних зв'язків дитини та створення умов для її повноцінної інтеграції у суспільство [33].

До характеристики основних груп «дітей вулиці» доцільно віднести також такі категорії неповнолітніх:

– діти-втікачі з навчально-виховних закладів – це вихованці інтернатів, притулків, центрів соціально-психологічної реабілітації, які залишають установи через незадовільні умови проживання, жорсткі правила, емоційне відчуження або пережиті форми насильства (психологічного, фізичного чи сексуального). Для них втеча виступає способом уникнення травматичного середовища, хоча фактично призводить до ще більшої соціальної небезпеки;

– діти-втікачі із зовні благополучних сімей – неповнолітні, які формально виховуються у матеріально забезпечених родинах, однак перебувають у стані хронічного конфлікту з батьками. Нерідко вони мають патохарактерологічні особливості, труднощі у формуванні емоційно-вольової сфери, ознаки дезадаптації або девіантної поведінки. У таких випадках проблема полягає не стільки в матеріальному забезпеченні, скільки у дефіциті емоційного контакту та підтримки;

– діти з схильністю до постійного перебування на вулиці (номадизм, дромоманія) – неповнолітні, для яких характерне прагнення до мандрів, уникнення стабільних соціальних зв'язків, труднощі у прийнятті норм та правил. До цієї групи також належать діти, позбавлені систематичної батьківської турботи, аутсайтери шкільних колективів, підлітки з вираженими ознаками важковиховуваності, схильні до безцільного проведення часу.

Соціальні умови розвитку зазначених категорій дітей свідчать про глибоку кризу первинних інститутів соціалізації – сім'ї та школи. Втрата емоційної підтримки, відсутність безпечного середовища, нехтування базовими

потребами призводять до того, що дитина змушена шукати альтернативні способи самоствердження й виживання. Вуличне середовище, попри свою небезпечність, часто сприймається як простір свободи та прийняття. Однак у реальності воно формує жорсткі неформальні правила, підпорядковані принципам сили та виживання.

Покинуті, занедбані, позбавлені належного контролю з боку дорослих, такі діти швидко засвоюють девіантні моделі поведінки. Вони можуть потрапляти під вплив кримінальних угруповань, залучатися до дрібної злочинності, жебрацтва, небезпечних форм праці. Водночас важливо наголосити, що девіантна поведінка у цьому випадку є наслідком соціальної занедбаності, а не вродженою характеристикою особистості [4].

Особливо показовим є зіставлення становища «дітей вулиці» з положеннями Організація Об'єднаних Націй та її базового міжнародного документа – Конвенція ООН про права дитини. Конвенція охоплює широкий спектр прав, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку, захисту та участі дитини в суспільному житті. Аналіз реального становища дітей, які живуть або перебувають на вулиці, демонструє системні порушення цих прав.

1. Право на достатній рівень життя.

Більшість вуличних дітей належить до найбільш соціально вразливих груп населення. Їхні базові потреби – у харчуванні, одязі, житлі – часто залишаються незадоволеними. Відсутність стабільного доступу до медичної допомоги та освіти унеможлиблює повноцінний інтелектуальний і соціальний розвиток. Постійне перебування у стані небезпеки, страху та відчуженості спричиняє емоційне виснаження, формує недовіру до дорослих і соціальних інституцій.

2. Право на захист від економічної експлуатації.

Діти, які змушені працювати на вулиці, часто виконують важку або небезпечну роботу за мізерну винагороду. Вони можуть бути залучені до стихійної торгівлі, збирання вторинної сировини, жебрацтва. В окремих випадках їх використовують дорослі з корисливою метою. Така праця не лише

порушує право дитини на захист, а й перешкоджає здобуттю освіти та нормальному фізичному розвитку.

Розкриваючи подальші аспекти порушення прав «дітей вулиці», слід наголосити на системному характері їх соціальної вразливості та багатоаспектності ризиків, з якими вони стикаються у повсякденному житті.

Діти, які працюють на вулиці або в неформальному секторі економіки, часто виконують фізично важку чи небезпечну роботу. Роботодавці нерідко користуються їхньою юридичною необізнаністю та соціальною беззахисністю, оскільки діти значно рідше, ніж дорослі, скаржаться на несправедливу оплату праці чи вимагають належних умов. Вони можуть працювати без офіційного оформлення, без дотримання техніки безпеки, що створює загрозу їхньому фізичному розвитку та здоров'ю. Така ситуація є прямим порушенням міжнародних стандартів захисту дитинства [47,48].

3. Право на освіту.

Одним із ключових прав, закріплених у Конвенція ООН про права дитини, є право дитини на освіту. Проте для багатьох вуличних дітей реалізація цього права залишається недосяжною. Частина з них змушена працювати, щоб забезпечити власне виживання або підтримати сім'ю, що практично унеможлиблює регулярне відвідування школи. Навіть формально безоплатна освіта передбачає додаткові витрати на підручники, канцелярське приладдя, одяг, що стає суттєвим бар'єром для соціально незахищених родин. Відсутність систематичного навчання призводить до освітньої депривації, зниження рівня соціальної мобільності та закріплення бідності у наступних поколіннях.

4. Право на здоров'я і медичне обслуговування.

Фізичне та психічне здоров'я дітей, які перебувають на вулиці, постійно піддається небезпеці. Неналежне харчування, вживання неякісної їжі або харчових відходів можуть спричинити отруєння та хронічні захворювання. Виконання некваліфікованої та небезпечної праці нерідко призводить до травмувань. Відсутність елементарних гігієнічних умов перетворює навіть незначні ушкодження на серйозні інфекційні ускладнення. Окрему групу

ризиком становлять підлітки, які рано вступають у статеві стосунки без належної обізнаності щодо репродуктивного здоров'я. Через брак коштів і страх перед офіційними установами вони рідко звертаються по медичну допомогу, що поглиблює їхню ізольованість та підвищує ризик хронічних проблем зі здоров'ям [27].

5. Право на захист від насильства, зловживань і приниження.

Діти вулиці часто стають жертвами різних форм насильства як у сімейному середовищі, так і поза ним. Вони можуть зазнавати агресії з боку однолітків, дорослих, представників правоохоронних органів або інших осіб, які сприймають їх як «соціальну проблему». Стигматизація та упереджене ставлення формують у дітей почуття меншовартості та відчуження. Відсутність довіри до інституцій захисту ускладнює можливість повідомлення про факти порушення їхніх прав і отримання допомоги.

6. Право на захист від сексуальної експлуатації.

Особливої уваги потребує проблема сексуальної експлуатації. Соціальна незахищеність, відсутність підтримки дорослих та економічна скрута підвищують ризик втягнення неповнолітніх у проституцію або інші форми сексуального використання. Пережите насильство завдає глибоких психологічних травм і може мати довготривалі наслідки для розвитку особистості. Порушення цього права є грубим відхиленням від міжнародних стандартів, визначених Організація Об'єднаних Націй.

Ми можемо використовувати Конвенція ООН про права дитини не лише для виявлення та аналізу випадків порушення прав дітей, а й як практичний орієнтир у власній діяльності. Її положення доцільно застосовувати як основу для планування та реалізації заходів, спрямованих на захист і підтримку дитини, керуючись закріпленими в ній принципами та нормами.

1.2. Безпритульні та бездоглядні діти як наслідок нерозв'язаних проблем дітей групи ризику

Проблема безпритульності та бездоглядності дітей безпосередньо пов'язана з несвоєчасним виявленням і не вирішенням труднощів, які виникають у дітей групи ризику. Відсутність належної профілактичної роботи, соціального супроводу сімей та ефективної міжвідомчої взаємодії призводить до того, що частина неповнолітніх опиняється поза межами сімейного та інституційного виховання.

Волонтерами Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді було проведено соціологічне опитування дітей, які перебувають у вуличному середовищі. Анкета складалася з десяти тематичних блоків і охоплювала ключові аспекти їхнього життя: склад родини, характер спілкування з однолітками, житлові умови, стан здоров'я, джерела доходу, особливості міжособистісних і статевих стосунків, а також життєві потреби й очікування щодо майбутнього.

Результати дослідження засвідчили, що кожна друга опитана дитина у Києві на запитання про місце проживання відповідала: «На вулиці». Основну частину респондентів становили діти віком від 9 до 15 років. Наймолодшому учасникові було лише 4 роки, найстаршому – 19. Переважали хлопці: співвідношення хлопчиків і дівчат становило приблизно 2:1.

Водночас дані опитування спростовують поширений стереотип про те, що дітьми вулиці здебільшого стають сироти. Більшість опитаних мали живих батьків: двоє з трьох дітей повідомили про наявність батька, п'ятеро з шести – матері. Лише 8% респондентів зазначили, що є сиротами. Це свідчить про те, що ключовою проблемою є не стільки відсутність батьків, скільки дисфункціональність сімейного середовища.

Серед причин потрапляння на вулицю діти найчастіше називали сімейні конфлікти та насильство. Зокрема, 38% респондентів зазначили, що були вигнані з дому, 15% – самостійно залишили сім'ю. Ще 10% дітей опинилися на вулиці через матеріальну неспроможність родини забезпечити їхні базові потреби, а 8% втекли від фізичного насильства.

Вагомим чинником ризику виступає алкогольна та наркотична залежність батьків. За результатами опитування, у 55% дітей матері зловживали алкоголем, у 63% – алкогольну залежність мав батько, у 16% – інші члени родини. Крім того, у 8% дітей наркотичну залежність мали матері, у 12% – батько, у 4% – інші родичі. Така ситуація створює атмосферу нестабільності, психологічної небезпеки та нехтування потребами дитини.

Щодо способів виживання у вуличному середовищі, 43% опитаних назвали жебрацтво основним видом діяльності, а 41% – крадіжки. Практично всі діти зазначили, що працюють: 42% – за грошову винагороду, 32% – за їжу, 5% – за можливість тимчасового проживання. Ці показники свідчать про високий рівень економічної вразливості та про відсутність легальних можливостей для забезпечення власних потреб.

Найпоширеніші способи заробітку для дітей, які живуть на вулиці, включають миття автомобілів, охорону речей на вокзалах, перенесення важких клунків для продавців на ринках, продаж старих речей та збір і здачу пляшок [37]. Тривалість перебування на вулиці залежить від віку дитини і коливається від одного до семи років.

За деякими оцінками, 15–20% дітей шкільного віку, які опинилися на вулиці, не відвідують навчальні заклади. Кожен п'ятий з опитаних не вміє читати, а кожен четвертий – писати. Проте більшість дітей все ж завершили початкову школу, і 51% з них висловили бажання продовжити навчання.

Діти на вулиці, як правило, об'єднуються в групи від 4 до 10 осіб, що підвищує їхні шанси на виживання. Кожна шоста дитина перебуває у групі разом із родичами (брати або сестри), кожна четверта – разом із друзями, знайомими зі школи або з попереднього місця проживання. Групи переважно однорідні за віком (різниця не перевищує одного–двох років) і складаються як з хлопчиків, так і з дівчаток; окремі суто дівчачі групи не спостерігалися. 60% дітей характеризують стосунки в групі як добрі, і лише один хлопчик висловив бажання покинути свою групу.

Щодо типів насильства, найпоширенішим у школі є психологічне, на вулиці – фізичне, у групі – сексуальне. Наслідками таких дій є глибокі психологічні травми та втеча з дому. Дитяча проституція іноді функціонує як сімейний «бізнес», коли дитина заробляє на виживання родини. У середовищі дітей вулиці спостерігається поширення венеричних захворювань. Лише 10% дітей отримують лікування за допомогою медикаментів, інші намагаються «лікуватися» алкоголем, молитвою чи навіть нюханням клею, а 20% взагалі не звертаються по допомогу.

Така інформація свідчить про високий рівень соціальної та медичної вразливості дітей, що опинилися на вулиці, та про необхідність комплексної соціально-педагогічної і медико - профілактичної підтримки [44].

Найчастіші медичні проблеми, з якими стикаються діти вулиці, включають хвороби ніг, опіки кислотами, головний біль та венеричні захворювання. При цьому більшість респондентів практично нічого не знали про СНІД, що свідчить про низький рівень обізнаності щодо здоров'я та профілактики.

Щодо сприйняття захисту своїх прав, діти вулиці відповіли наступним чином: 13% покладаються на Бога, 18% – на міліцію, 5% – на державу, 24% – на батьків, а 19% вважають, що мають захищати себе самостійно.

Вживання наркотиків серед дітей вулиці також є поширеною проблемою. Семеро опитаних зазначили, що вживають різні речовини: героїн – 1 дитина, клей – 2, конопля – 3, драп або план – 1. Майже всі діти, що перебувають на вулиці, вдаються до токсикоманії, нюхаючи клей «Момент». За віком наркомани серед вуличних дітей – це переважно діти від 7 до 12 років. Крім того, широко розповсюджені тютюнова та алкогольна залежність.

Що стосується потреб дітей, вони найчастіше називали одяг, гроші, їжу та можливість навчатися. Кожен третій опитаний голодує щодня, а кожен десятий – часто. Більшість дітей (72%) висловили бажання змінити своє життя. Третина чітко визначила вихід із свого теперішнього становища як «щоб була мама». Інші бачать це у поверненні до батьківської сім'ї, влаштуванні в іншу родину

через усиновлення або створенні власної сім'ї. Щодо соціальних закладів, 44% дітей обрали притулок, 4% – інтернат, 15% – дитячий будинок сімейного типу. Кожна шоста дитина мріє про освіту, а двоє визначили свою мету як «стати хорошою людиною».

Ця статистика лише частково відображає масштаб проблем та трагедій, з якими стикаються наймолодші громадяни України.

Опитування експертів та фахівців з проблеми дитячої безпритульності, проведене працівниками ЦСССДМ, дозволило визначити основні причини зростання цього явища в Україні. До ключових факторів поширення безпритульності відносять:

- погіршення матеріального добробуту значної частини населення;
- залучення дітей до праці дорослими, зокрема до жебракування та крадіжок;
- зменшення відповідальності батьків за утримання та виховання дітей;
- послаблення виховної функції сім'ї;
- недостатню організацію дозвілля дітей за місцем проживання;
- пропаганду насильства та «легкого» способу життя засобами масової інформації.

Можна виділити дві основні групи факторів, що сприяють появі безпритульних «дітей вулиці».

Соціально-економічні умови:

- погіршення матеріального становища значної частини населення;
- збільшення кількості незайнятих дітей та підлітків;
- економічна експлуатація дитячої праці дорослими (залучення до жебракування, крадіжок, махінацій);
- зниження відповідальності батьків за утримання й виховання дітей;
- загострення конфліктів і розбіжностей між батьками та дітьми;
- недостатня організація дозвілля дітей за місцем проживання та навчання.

Ці фактори створюють сприятливі умови для формування безпритульності та підвищують ризик потрапляння дітей у вуличне середовище.

Опитування та дослідження показують, що крім соціально-економічних факторів, поширенню дитячої безпритульності сприяє й відмежування дітей від сім'ї. До цього належать:

- негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують насильство та «легке» життя;
- безробіття одного або обох батьків;
- відсутність постійного житла;
- розлучення батьків;
- асоціальний спосіб життя одного або обох батьків;
- примус дітей до жебракування;
- злочинна поведінка батьків;
- різні форми насильства щодо дітей;
- раннє або позашлюбне материнство;
- неповна родина або новостворені сім'ї [36].

Дослідники зазначають, що прагнення дітей втекти з дому найчастіше є реакцією на травмуючі чинники, що виникають вдома, у школі або серед підлітків. Діти залишають сім'ю через фізичне, психічне чи сексуальне насильство з боку близьких, через бідність та матеріальну незабезпеченість, а також через образу на родичів, які не розуміють їхніх проблем і переживань.

На сьогодні дисфункціональна сім'я вважається головною детермінантою дитячої безпритульності. Дисфункціональна сім'я – це родина, яка через зовнішні та внутрішні фактори не здатна виконувати свої основні функції, що негативно впливає на соціалізацію та всебічний розвиток дитини. Беззаперечним критерієм дисфункції є втрата сім'єю виховної та соціалізуючої ролі.

З точки зору впливу на появу бездоглядних і безпритульних дітей, виділяють кілька типів дисфункціональних сімей. Найчастіше до вулиці потрапляють діти, батьки яких мають алкогольну або наркотичну залежність, схильні до протиправних дій і демонструють асоціальну поведінку. Такий тип родин називають асоціальними, оскільки в них концентруються різноманітні

негативні фактори, зокрема пияцтво, злочинність і соціальна дезадаптація. Наркоманія, скандали, бійки та розбещена поведінка дорослих призводять до значного погіршення матеріального становища сім'ї та деформації соціальних норм поведінки. Алко- або наркозалежність спричиняє соціальну пасивність і деградацію особистості, через що дорослі перестають піклуватися про своє найближче оточення. Діти в таких родинах стають бездоглядними, втрачають почуття прив'язаності та поваги до батьків.

У таких сім'ях дітям не забезпечується належний фізичний, інтелектуальний та емоційний розвиток, несвоєчасно виявляються хвороби, застосовуються побої та примусові вигнання з дому. Це спричиняє формування у неповнолітніх психопатичних рис характеру, втрату інтересу до навчання та часті пропуски занять. Відставання в навчанні провокує негативне ставлення вчителів і однокласників, а своє «Я» діти компенсують агресією, жорстокістю та конфліктами. Опинившись в ізоляції, вони шукають підтримку серед ровесників у вуличних компаніях, де зустрічають дітей зі схожими проблемами. Втрата значущого дорослого у сім'ї змушує шукати зразки ідентифікації поза домом. Вживання наркотиків, алкоголю, агресивна поведінка та бродяжництво стають зовнішніми способами захисту від психотравмуючих ситуацій, викликаних відторгненням батьків та негативним ставленням оточення.

Несприятливі умови виховання, що штовхають дітей на вулицю, переважно формуються у конфліктних сім'ях. До такого типу належать родини зі стійкими суперечками між подружжям та між батьками і дітьми. Конфліктна сім'я характеризується постійними суперечками, де інтереси, потреби та бажання членів родини вступають у протиріччя, викликаючи тривалий негативний емоційний стан. Конфліктні сім'ї можуть бути як «шумними» та скандальними, так і «тихими», з відчуженими та дистанційованими стосунками подружжя. У будь-якому випадку вплив такої родини на розвиток дитини є негативним та сприяє формуванню бездоглядності.

Сім'ї, де постійно панує конфліктна атмосфера, негативно впливають на формування особистості дитини. Напруження у стосунках подружжя зростає,

конфлікти стають частішими та глибшими, що призводить до загального невдоволення шлюбом і взаєминами. У таких родинах спостерігається низький рівень внутрішньо-сімейної культури: часто принижується гідність членів сім'ї, відсутнє взаємоповага, формується токсичний емоційний мікроклімат. Життя в умовах постійного напруження негативно впливає на духовний розвиток дітей та дорослих і може стати причиною нервово-психічних розладів [20,41].

У конфліктних сім'ях батьки нерідко залучають дитину до вирішення своїх суперечок, роблячи її «своїм союзником». Особливо це стосується молодших дітей, які не можуть об'єктивно оцінити, хто правий у сварці. Наслідком стає формування суперечливих або ворожих почуттів до одного або обох батьків. Щоб захиститися від емоційного напруження, дитина може уникати конфліктних ситуацій, рідше перебувати вдома або не звертати увагу на сварки, іноді навіть іронізувати над ними. Проте такий механізм захисту від стресу часто призводить до емоційного відчуження від батьків, егоїзму, цинізму та зверхнього ставлення до чужих почуттів.

Особливо гострі конфлікти виникають у взаєминах між батьками та підлітками. Підлітковий вік характеризується активним пошуком самоствердження, а обмеження свободи, нав'язування думок та повчання часто сприймаються як тиск, що призводить до непорозумінь і конфліктів. Втеча з дому у такому випадку стає способом протесту та спробою заявити про себе, захищаючи власну свободу і розвиток особистості.

Ще одним видом дисфункціональних сімей є неповні родини, у яких відсутній один із батьків. У таких сім'ях порушується нормальний процес соціалізації, оскільки структура родини не дозволяє ефективно вирішувати конфлікти та суперечності між членами сім'ї. Наукові дослідження свідчать, що в неповних сім'ях спостерігається значно більша кількість педагогічно занедбаних дітей. Діти у таких родинах удвічі частіше залишаються без нагляду, що здебільшого зумовлено зайнятістю одного з батьків або вирішенням особистих проблем. Матеріальні та інші труднощі життєдіяльності неповної

сім'ї нерідко призводять до бездоглядності дітей. Конфлікти між матір'ю та підлітками у таких родинах виникають значно частіше.

Мати-одиначка, навіть за найкращого бажання, часто не може створити оптимальні умови для повноцінної соціалізації дитини. Вона прагне компенсувати відсутність батьківської опіки через надмірний контроль та опіку (гіперопіка), що обмежує прояви дитячої ініціативи та самостійності, формуючи пасивність і егоїзм [30]. У деяких випадках мати більше зайнята власним особистим життям, а не проблемами дитини, що робить процес соціалізації ще складнішим. Дитина відчуває себе непотрібною, що провокує емоційне відчуження, озлоблення та жорстокість.

Суттєвим фактором, що негативно впливає на психічний стан дитини у неповній сім'ї, є емоційний дискомфорт, який проявляється через почуття неповноцінності, емоційний голод та надмірне зосередження на власних переживаннях. Це породжує байдужість до почуттів дорослих і негативне ставлення до того з батьків, хто залишив сім'ю.

Для сучасного українського суспільства характерне явище так званих дистантних сімей, коли один або обидва батьки тривалий час відсутні через роботу за кордоном. За офіційними даними, близько 6 млн громадян України перебувають на заробітках за кордоном. Від'їзд батьків та залишення дітей під наглядом бабусь, дідусів або інших родичів стає сучасною причиною дитячої бездоглядності.

Явище дитячої бездоглядності набуло масового характеру у західних регіонах України. За даними Міністерства молоді та спорту України, у Львівській області лише один з батьків працює за кордоном у 22 тис. дітей, а обидва батьки - у 4 тис. випадків. Через це діти залишаються без належного нагляду, оскільки старше покоління через стан здоров'я або зайнятість домашніми справами не може приділяти їм достатньо уваги. У результаті взаємини дітей з батьками стають здебільшого фінансово орієнтованими, вони віддаляються одне від одного, не усвідомлюють потреб і проблем членів сім'ї.

Ризик виникнення дитячої бездоглядності також високий у сім'ях із високим соціально-економічним рівнем життя. У таких родинах діти часто страждають від дефіциту батьківської уваги: батьки ведуть активне публічне життя та перекладають виховні функції на гувернерів або репетиторів. Через відсутність спільного відпочинку, ігор та емоційної взаємодії дитина не задовольняє свої потреби в близькості з батьками, що призводить до відчуження та соціальної ізоляції. Емоційні потреби неповнолітнього починають задовольнятися через спілкування з ровесниками поза сім'єю, що створює передумови для формування асоціальної поведінки.

Проблеми в емоційно-мотиваційній сфері на етапі первинної соціалізації істотно впливають на навчання, спілкування та майбутню трудову діяльність дитини. Внаслідок цього знижується успішність у школі, а авторитет батьків часто замінюється впливом вуличної компанії. Така комбінація чинників призводить до соціально-педагогічної занедбаності, а інколи й до затримки психічного розвитку. Дитина втрачає контроль сім'ї та школи над своїм розвитком, у неї формується низька самооцінка, виникає почуття емоційної незахищеності та непотрібності, спотворюються ціннісні орієнтири та моральні уявлення. Крім того, дитина погано справляється зі стресовими ситуаціями та не вміє усвідомлено виражати свої переживання, що часто призводить до її втечі на вулицю [2].

Аналізуючи дисфункціональні сім'ї та їхній вплив на поширення бездоглядності та безпритульності, основну увагу слід приділяти чинникам відчуження дитини від сім'ї. Окрему групу становлять сім'ї, де безпритульність і бродяжництво сприймаються як норма. Виховання в таких умовах програмує дитину на асоціальний спосіб життя, що суттєво порушує процес соціалізації. До категорії маргінальних сімей належать родини «професійних жебраків», біженців та осіб без постійного місця проживання. Особливості розвитку та виховання дітей у таких сім'ях потребують окремого вивчення, а при плануванні соціально-педагогічної допомоги необхідно враховувати ресурси

цих родин. Маргінальні сім'ї зазвичай потребують більш тривалої та комплексної підтримки [1].

Одним із ключових чинників поширення явища «діти вулиці» є жорстоке поводження з неповнолітніми в їхніх сім'ях. Практика показує, що елементи жорстокості присутні у всіх типах розглянутих сімей. Жорстоке поводження з дітьми визначається як навмисні дії або бездіяльність батьків, вихователів чи інших дорослих, що шкодять фізичному або психічному здоров'ю дитини. Особливо вразливі підлітки, які піддаються фізичному, сексуальному чи емоційному насильству, часто реагують втечею з дому та пошуком підтримки серед асоціальних груп. У деяких випадках самі батьки змушують дітей до асоціальної поведінки, включаючи крадіжки, жебракування та бродяжництво. Такі дії батьків щодо дитини кваліфікуються як емоційне насильство.

На жаль, практика роботи з родинами бездоглядних і безпритульних дітей розвинена недостатньо. Зазвичай батьки йдуть на контакт лише тоді, коли їм пропонується матеріальна підтримка. Вони рідко визнають проблеми у психологічному кліматі сім'ї та сприймають звернення до спеціалізованого центру як маркування себе «дефективними». Тому у більшості випадків відсутня мотивація до співпраці з соціальними педагогами та соціальними працівниками. Навіть після отримання соціальної підтримки в центрі дитина повертається у сім'ю, де проблеми залишаються або навіть загострюються. Без попередньої роботи з родиною досягти стійкого позитивного результату у допомозі дитині практично неможливо.

Розв'язання проблем дитячої бездоглядності та безпритульності потребує комплексного підходу, у якому першочергове значення має робота з сім'єю. Дисфункціональні родини є потенційним джерелом виникнення таких проблем. Асоціальні, конфліктні, неповні, дистантні сім'ї, родини з високим соціально-економічним рівнем або ті, де батьки мають психічні чи інтелектуальні порушення, часто несприятливо впливають на соціалізацію дитини. Такі умови виховання перетворюються на неприйнятне середовище, через що дитина шукає захисту та підтримки на вулиці.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ВУЛИЦІ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

2.1. Технології взаємодії суспільних інституцій у процесі соціально-педагогічної підтримки дітей вулиці

Державна політика щодо соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей базується на положеннях чинного законодавства України. Основу правового регулювання формують такі закони: «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства». Крім того, значну роль відіграють укази Президента України, серед яких: «Про Державну програму запобігання дитячій бездоглядності», «Про Комплексну програму профілактики злочинності», «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей». Загалом регулювання цієї сфери здійснюється майже 15 нормативно-правовими актами, що визначають механізми соціального захисту дітей [14].

Для реалізації державної політики урядом України були затверджені низка загальнодержавних програм, спрямованих на подолання проблеми дитячої безпритульності. Серед них – «Програма профілактики дитячої злочинності та безпритульності» та «Програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності», які передбачають комплекс заходів із забезпечення соціальної підтримки дітей, попередження правопорушень серед неповнолітніх та реабілітації тих, хто опинився на вулиці [10,35].

Система соціально-педагогічної підтримки дітей вулиці в Україні включає взаємодію різних суспільних інституцій та організацій, що виконують комплексні заходи з попередження бездоглядності та забезпечення прав дітей. До ключових учасників цієї системи належать:

- Центри соціальних служб у справах дітей, які координують діяльність регіональних структур і здійснюють соціально-правовий захист дітей;

- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що надають соціальні послуги та проводять соціально-педагогічний супровід сімей;
- Загальноосвітні навчальні заклади, які залучають дітей до навчання та профілактичної роботи;
- Клуби за місцем проживання, де організовується позашкільна зайнятість та дозвілля;
- Кримінальна міліція у справах неповнолітніх, що виявляє ризики правопорушень та забезпечує профілактику злочинності серед неповнолітніх;
- Притулки для неповнолітніх, що надають тимчасове житло та базові умови для дітей без піклування;
- Центри соціально-психологічної реабілітації, що займаються психологічною та соціальною адаптацією дітей;
- Громадські організації, які реалізують волонтерські та соціальні проекти для підтримки дітей вулиці [29].

Завдяки координації діяльності цих інституцій формується комплексна система соціально-педагогічної підтримки дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах, забезпечується їх захист, соціалізація та реабілітація. Служби у справах дітей, відповідно до покладених на них завдань, розробляють та впроваджують комплекс заходів, спрямованих на запобігання та подолання бездоглядності та безпритульності неповнолітніх. Практика показує, що основна робота служб полягає у виявленні та обліку сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. За необхідності здійснюється вилучення дітей із таких сімей, позбавлення батьківських прав та подальше влаштування неповнолітніх до спеціалізованих установ або прийомних сімей [11].

Служби у справах дітей мають право створювати притулки для неповнолітніх, а також здійснювати управлінську координацію центрів соціально-психологічної реабілітації.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) реалізують заходи соціальної реабілітації, спрямовані на відновлення соціальних функцій, психічного та фізичного стану дітей, які зазнали

насильства або жорстокого поводження. Одним із ключових напрямів їх діяльності є вулична робота, що передбачає організацію колективних, групових і масових форм виховної роботи безпосередньо на вулиці. У процесі такої діяльності здійснюється організація продуктивного дозвілля, формування здорового способу життя та розвиток творчих навичок і здібностей дітей.

Важливим напрямком роботи ЦСССДМ є створення на базі притулків для неповнолітніх консультативних пунктів та шкіл соціальної адаптації, проведення соціально-психологічних тренінгів, організація культурно-масових і благодійних заходів, а також надання організаційно-методичної підтримки педагогічним колективам притулків. Крім того, фахівці ЦСССДМ готують волонтерів до роботи з дітьми, які перебувають на вулиці [17, с.112].

ЦСССДМ тісно співпрацюють із соціальними педагогами загальноосвітніх навчальних закладів. Спільно вони реалізують заходи з формування здорового способу життя та проводять профілактичну роботу серед дітей і підлітків. Соціальні педагоги шкіл здійснюють облік сімей, які потребують соціальної підтримки, а також дітей з девіантною поведінкою, що дозволяє формувати соціальний паспорт мікрорайону. Зібрана інформація є важливою для служб у справах дітей та ЦСССДМ. Залежно від потреб і проблем неповнолітніх, соціальний педагог виконує посередницьку функцію, спрямовуючи дітей до відповідних установ і організацій для отримання необхідної допомоги.

Соціально-педагогічна підтримка дітей, що перебувають на вулиці, надається безпосередньо у притулках для неповнолітніх та центрах соціально-психологічної реабілітації.

Згідно з «Типовим положенням про притулок для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх», дитина може перебувати у притулку не більше 90 днів. Протягом цього періоду їй надається медична, психологічна, соціально-педагогічна та юридична допомога, а також визначається подальше місце перебування. У притулках формуються групи за статтю та віком, що дозволяє об'єднувати хлопців і дівчат підліткового віку та дітей дошкільного віку, у

середньому по 10 осіб у кожній групі. При цьому одним із ключових, на нашу думку, критеріїв, який часто не враховується, є місце попереднього перебування дитини. За цим показником вихованців притулку умовно можна поділити на дві категорії: дітей, які до потрапляння до соціального притулку проживали в сім'ї, та дітей, які перебували на вулиці. Ці категорії відрізняються за соціально-психологічними потребами та рівнем адаптації, що вимагає застосування різних підходів у роботі з ними.

Програма реабілітації вихованця притулку, розроблена фахівцями, повинна включати як індивідуальні, так і групові форми роботи. Проте спільне перебування дітей обох категорій та їх тісна взаємодія може бути небезпечним. Це явище отримало назву «соціального інфікування», коли діти з вулиці впливають на дітей, що раніше проживали в сім'ях, формуючи у них потяг до вільного життя, демонструючи особливості вуличної культури та мотивуючи обирати спосіб життя за своїми правилами.

Незважаючи на комплексний характер реабілітаційних заходів, робота притулків не завжди є ефективною.

Таким чином, технологія надання допомоги неповнолітньому у притулку залишається неповною, оскільки досягнуті результати реабілітації часто не закріплюються в подальшому. У сім'ї чи інтернатному закладі, куди дитина направляється після перебування в притулку, не створюються необхідні соціально-психологічні умови, що призводить до повторного втечі дитини на вулицю.

З метою зменшення повторного перебування неповнолітніх у притулках та налагодження системи комплексної допомоги дітям вулиці з 2004 року в Україні почали створюватися центри соціально-психологічної реабілітації дітей. Згідно з «Типовим положенням про центр соціально-психологічної реабілітації», ці установи покликані забезпечити більш тривалий та ефективний соціально-педагогічний супровід дитини, сприяти відновленню її соціальних функцій і формуванню адаптивних навичок для повернення у безпечне середовище. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей є закладами

соціального захисту, які створюються для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, що опинилися у складних життєвих обставинах. Вони надають комплексну допомогу, включаючи соціальну, психологічну, педагогічну, медичну, правову та інші види підтримки.

Діяльність центрів соціально-психологічної реабілітації не замінює роботу притулків, а передбачає їхню тісну взаємодію. Практика показує, що деякі притулки для неповнолітніх поступово реорганізуються у центри соціально-психологічної реабілітації, що дозволяє забезпечити більш системний підхід до підтримки дітей.

Важливу роль у роботі з дітьми вулиці відіграють громадські та інші недержавні організації, а також міжнародні структури, які опікуються цією проблемою в Україні. Серед них - ЮНІСЕФ, «Карітас» та інші. Ці організації реалізують та сприяють впровадженню проектів допомоги безпритульним та бездоглядним дітям в Україні.

Основною метою діяльності громадських організацій, що підтримують «дітей вулиці», є всебічна допомога неповнолітнім у кризових ситуаціях, забезпечення їх соціальної, психологічної та педагогічної підтримки, а також створення умов для їх подальшої соціальної адаптації. Недержавні притулки та центри соціально-психологічної реабілітації надають неповнолітнім комплексну допомогу, що включає соціально-психологічну реабілітацію, забезпечення житлом, харчуванням та одягом, а також організацію оздоровлення в літніх таборах. Серед таких організацій виділяються ті, що здійснюють інформаційно-аналітичну роботу, проводять соціологічні дослідження та опитування для визначення ефективних форм та методів роботи з дітьми вулиці та їхніми родинами. Проте відсутність належної взаємодії з державними структурами на місцевому та національному рівні обмежує ефективність підтримки неповнолітніх [23].

Незважаючи на активність державних і громадських установ, проблема дитячої безпритульності та бездоглядності залишається гострою. Аналіз системи допомоги показує, що переважна більшість заходів зосереджена на

реабілітації, тоді як профілактика залишається недостатньо розвиненою. Ефективна допомога дітям вулиці потребує наявності первинної ланки - інституції, яка здійснює соціально-педагогічну профілактику дитячої безпритульності та бездоглядності.

Соціально-педагогічна профілактика полягає у комплексі заходів, спрямованих на дослідження особливостей розвитку та виховання дітей, умов їхнього навчання та побуту, а також причин протиправної, аморальної чи асоціальної поведінки, що призводить до безпритульності. Отримані дані використовуються для формування ефективних заходів попередження та соціальної підтримки неповнолітніх. У сучасній практиці соціально-педагогічної роботи виділяють три рівні профілактики безпритульності неповнолітніх: первинну, вторинну та третинну. Первинна профілактика має інформаційний характер і спрямована на формування в особистості негативного ставлення до аморальної поведінки та шкідливих звичок. Вторинна профілактика орієнтована на раннє виявлення змін у поведінці дітей та обмеження поширення окремих негативних явищ у соціальному середовищі. Третинна профілактика включає комплекс соціальних, освітніх і медико-психологічних заходів, які спрямовані на відновлення особистісного та соціального статусу дитини, її повернення до сім'ї, освітнього закладу та суспільно корисної діяльності.

Аналіз діяльності щодо підтримки «дітей вулиці» показує, що на практиці переважають заходи третинної профілактики, які реалізуються у державних і недержавних закладах: притулках для неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації, центрах допомоги дітям у складних життєвих обставинах, центрах соціальної реабілітації дезадаптованих дітей і підлітків, центрах тимчасового перебування дітей тощо.

Водночас ефективне вирішення проблеми дитячої безпритульності потребує активізації заходів первинної та вторинної профілактики. Саме тому актуальним є створення спеціалізованих інституцій, що здійснюють профілактичну роботу. В Україні зроблено перші кроки у цьому напрямі.

Першим прототипом державних установ, що займаються вуличною роботою з безпритульними та бездоглядними дітьми, став Центр соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці, створений у рамках Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності.

У центрі з клієнтами працює мультидисциплінарна команда фахівців, до складу якої входять чотири соціальні працівники, два медичних працівники, психолог, педагог-вихователь та менеджер. Вони надають комплексні соціальні послуги дітям, а у разі потреби спрямовують їх до мережі партнерських організацій. Протягом першого року діяльності Центру допомогу отримали 200 дітей: соціальну, психологічну та медичну. У 29 випадках вдалося забезпечити більш стабільні умови проживання - чотирьох підлітків влаштовано на навчання до професійно-технічних училищ, трьох безпритульних дітей - до дитячого притулку, двох бездоглядних - до Центру соціально-психологічної реабілітації, а у 20 випадках відзначено покращення піклування з боку біологічних батьків.

Основним завданням Центру є надання первинної соціально-психологічної та медичної допомоги неповнолітнім, які опинилися у кризових умовах. Центр сприяє соціальній адаптації, реабілітації та подальшому життєвому влаштуванню дітей вулиці, виступаючи проміжною ланкою між вуличним середовищем та поверненням до сім'ї (біологічної чи опікунської) або до соціального закладу на тривале перебування.

Після залучення дитини до Центру соціально-профілактичної роботи, з нею починає працювати мультидисциплінарна команда закладу. Кожен клієнт закріплюється за конкретним соціальним працівником, який координує роботу всіх фахівців. Спочатку дитину оглядає лікар, надається необхідна медична допомога або, за потреби, направляється до стаціонарного відділення лікувального закладу. Педагог-вихователь спостерігає за дитиною в процесі ігрової та навчальної діяльності, що дозволяє проводити комплексну діагностику.

Щотижня проводиться засідання консилиуму Центру за участю менеджера, соціального працівника, психолога, педагога-вихователя та

медичного фахівця. Іноді до обговорення залучаються представники шкіл, ЦСССДМ та служби у справах дітей. На засіданні розглядаються конкретні випадки, визначаються потреби дитини та формуються етапи реалізації індивідуальної програми допомоги. За можливості до співпраці залучаються батьки або особи, що їх замінюють, проте цей напрямок роботи поки що розвинений недостатньо. Сім'ям, чиї діти перебувають під опікою Центру, часто рекомендується звернення до психолога, що відбувається на добровільній основі. Для впорядкування співпраці з батьками укладається відповідна угода, а тривалість роботи з конкретним клієнтом визначається складністю його проблем. Ефективність соціально-педагогічного втручання оцінюється за нормалізацією взаємин дитини з родичами та, по можливості, поверненням її до сім'ї, навчального закладу або влаштуванням до іншого закладу соціального захисту, зокрема до притулку чи Центру соціально-психологічної реабілітації. У разі, коли проблематика перевищує можливості Центру, робота переадресовується до партнерських організацій.

Наразі Центр соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці функціонує як громадська організація і не має повноважень для виконання певних видів діяльності, наприклад, самостійного відвідування сімей. У подібних випадках представник Центру може здійснити візит лише разом із фахівцями ЦСССДМ або служб у справах дітей [9].

Діти вулиці потребують перш за все задоволення базових потреб: харчування, гігієни та санітарного догляду. В Центрі організуються обіди, облаштовано ванні кімнати. Спеціалісти закладу, окрім проведення індивідуальних консультацій та психологічної підтримки, організують дозвілля неповнолітніх. Для цього у Центрі функціонують гуртки, куточок художньої літератури, музичний центр та телевізор. Педагог-вихователь проводить ігрові заняття, диспути, а також залучає дітей до підготовки святкових заходів, що дозволяє виявляти і розвивати їхні творчі здібності.

Досягнення результатів у роботі з дітьми вулиці є складним процесом, оскільки вони зазвичай характеризуються замкнутістю, настороженістю та

опором до соціально-педагогічного впливу. Робота з ними потребує терпіння, такту, гнучкого підходу та усвідомлення того, що результати стають помітними лише після тривалого і системного втручання. Таким чином, проблема бездоглядності та безпритульності серед дітей та підлітків залишається надзвичайно актуальною для сучасної України. Масштаби соціального сирітства та втрата сім'ями своїх виховних функцій, що є ключовими передумовами виходу дитини на вулицю, зростають. Водночас можна констатувати певні досягнення у сфері подолання безпритульності та надання допомоги цій категорії неповнолітніх як з боку державних органів, так і завдяки діяльності громадських організацій та засобів масової інформації. Проте існуюча система та механізми взаємодії її складових поки що не є ефективними, оскільки на низькому рівні організована профілактична робота, а процес становлення соціально-профілактичної системи допомоги дітям вулиці знаходиться лише на початковому етапі.

2.2. Форми і методи соціально-педагогічної індивідуальної та групової роботи з безпритульними і бездоглядними дітьми

Безпритульні та бездоглядні діти потребують цілеспрямованої допомоги, яка з одного боку спрямована на зміну складної життєвої або соціально небезпечної ситуації, в якій вони опинилися, а з іншого - на мінімізацію їхніх соціальних, психологічних та педагогічних проблем з метою поетапного вирішення цих труднощів. Такий підхід передбачає комплексну соціально-педагогічну роботу, що охоплює всі аспекти підтримки дитини.

Соціально-педагогічна діяльність із дітьми групи ризику включає дві основні складові:

1. Виявлення дітей цієї категорії у дитячому та підлітковому середовищі та організація роботи з ними;
2. Безпосереднє проведення індивідуальної або групової роботи з дитиною, спрямованої на соціальну адаптацію, корекцію поведінки та розвиток особистості.

Комплексність проблем, що постають перед соціальним педагогом при роботі з безпритульними та бездоглядними дітьми, вимагає залучення фахівців різних напрямів: психологів, соціальних працівників, педагогів-вихователів, медичних працівників та інших спеціалістів, які здатні забезпечити всебічну підтримку неповнолітніх. Соціальний педагог загальноосвітньої установи, відіграє ведучу роль у роботі з дітьми групи ризику. Це зумовлено тим, що школа охоплює практично всіх дітей, адже відвідування навчального закладу є обов'язковим. Навіть якщо дитина не навчається, педагог має можливості і повноваження виявляти дітей, що проживають у мікрорайоні, який обслуговує школа. Тому саме навчальний заклад здатний забезпечити найбільш повне виявлення дітей, які опинилися в соціально небезпечній ситуації [2,16].

1. Формування банку даних дітей і підлітків групи ризику

Ця функція є ключовою у діяльності соціального педагога, оскільки дозволяє організувати ефективну взаємодію різних структур, що займаються вирішенням проблем неповнолітніх. Ініціатива створення єдиного банку даних належить соціальному педагогу та здійснюється ним у співпраці з:

- інспекторами відділів попередження правопорушень неповнолітніх;
- дільничними інспекторами органів внутрішніх справ;
- представниками органів опіки і піклування;
- управліннями освіти, соціального захисту та охорони здоров'я;
- комісією зі справ неповнолітніх.

До єдиного банку даних включаються відомості про дітей і підлітків, що проживають на мікроділянці, обслуговуваній школою, незалежно від того, чи відвідують вони навчальний заклад, зокрема:

- діти з родин, що перебувають у соціально небезпечному становищі;
- бездоглядні або безпритульні;
- ті, що займаються бродяжництвом або жебрацтвом;
- діти, що перебувають у соціально-реабілітаційних центрах, притулках або центрах допомоги дітям, позбавленим батьківського піклування;

- вихованці спеціальних навчально-виховних та інших установ для неповнолітніх;
- діти, які потребують соціальної допомоги і/або реабілітації;
- неповнолітні, що вживають наркотичні засоби, психотропні речовини без призначення лікаря або одурманюючі речовини.

Такий підхід забезпечує системне виявлення та моніторинг дітей і підлітків групи ризику, що є передумовою ефективного соціально-педагогічного супроводу [33]. До банку даних дітей і підлітків групи ризику включаються неповнолітні, які мають такі ознаки:

- вчинили адміністративне правопорушення;
- скоїли правопорушення до настання віку адміністративної відповідальності;
- були звільнені від кримінальної відповідальності через амністію або зміни обставин, а також у випадках, коли виправлення дитини можливе за допомогою виховних заходів;
- не підлягають кримінальній відповідальності через недостатній вік або психічні особливості, що не пов'язані із розладами психіки;
- є підозрюваними або обвинуваченими у вчиненні злочинів, щодо яких обрано запобіжні заходи, що не включають арешт;
- отримали відстрочку відбування покарання або виконання вироку;
- перебувають на обліку в органах профілактики правопорушень неповнолітніх;
- перебувають на внутрішньому обліку навчального закладу;
- зареєстровані в комісіях зі справ неповнолітніх.

Формуючи такий банк даних, соціальний педагог або соціальний працівник уточнює:

1. Підстави постановки дитини на облік;
2. Які організації та служби працюють із неповнолітнім;
3. Заходи, що вже реалізуються для подолання проблеми;
4. Додаткові можливі дії для підвищення ефективності соціальної роботи;

5. Виявлення дітей, які на даній території потребують обліку, але ще не внесені до системи.

Такий підхід дозволяє створити повну картину ситуації кожної дитини, що перебуває в зоні соціального ризику, і забезпечує підґрунтя для подальшого планування індивідуальної та групової соціально-педагогічної роботи. Він сприяє своєчасній профілактиці правопорушень, бездоглядності та безпритульності серед дітей і підлітків. На цьому етапі соціальний педагог виступає одночасно дослідником та координатором взаємодії різних організацій, які надають допомогу дітям, а також організатором посадової та, за потреби, формальної співпраці між ними. Формуючи банк даних, фахівець повинен суворо дотримуватися принципів конфіденційності та зберігати інформацію про дитину лише для службового використання. Під час збору даних соціальний педагог аналізує проблеми дітей і підлітків, оцінює складні життєві ситуації, в яких вони опинилися, та одночасно розвиває професійну компетенцію, зокрема емпатійне сприйняття переживань дитини [17].

2. Діагностика особистісного та соціального розвитку дітей і підлітків

Дана функція спрямована на уточнення соціальних та педагогічних особливостей кожної дитини, про яку надійшли дані у банк. Для отримання об'єктивної інформації соціальний педагог проводить роботу з дитиною, її класним керівником, вчителями та батьками. У процесі дослідження виявляються індивідуальні потреби та інтереси дитини, труднощі та проблемні ситуації, конфліктні моменти, відхилення у поведінці, а також їхні причини і джерела виникнення. Важливу увагу приділяють вивченню умов і характеру взаємовідносин у мікросередовищі життєдіяльності дитини.

Для діагностики соціальний педагог застосовує апробований пакет психолого-педагогічних методик. Найбільш ефективним інструментом є педагогічне спостереження, яке дозволяє оцінити не лише результати діагностики, а й ефективність подальших соціально-педагогічних заходів і взаємодії з дитиною [3].

3. Розробка та затвердження програм соціально-педагогічної роботи

Цей етап передбачає створення індивідуальних або групових програм роботи з дитиною, колективом чи спільнотою, які враховують результати діагностики та спрямовані на комплексне вирішення виявлених проблем, корекцію поведінкових відхилень і соціальну адаптацію. На основі результатів проведеної діагностики соціальний педагог визначає основну проблему або комплекс проблем, з якими зіштовхнулася дитина, та підбирає відповідні психолого-педагогічні й соціальні засоби для їх ефективного вирішення як індивідуально, так і в груповому форматі.

Індивідуальні програми створюються для надання своєчасної соціально-педагогічної допомоги дітям, які перебувають у соціально небезпечних умовах. Групові програми розробляються з метою вирішення проблем, притаманних конкретній групі підлітків, виявленій у процесі діагностики. Суспільні програми спрямовані на усунення проблем, що характерні для кількох груп або частини шкільного колективу, і включаються до загальношкільної програми.

Усі програми, незалежно від їх типу, готуються за участю представників відповідних служб, відомств та адміністративних органів, необхідних для ефективного вирішення визначених проблем.

Програми соціально-педагогічної роботи повинні відповідати таким критеріям:

- доцільність методів, форм та засобів діяльності, включно з обґрунтуванням залучення зовнішніх служб і організацій;
- прогностичність, тобто передбачення можливих результатів та наслідків заходів;
- вимірюваність очікуваних результатів.

Проекти індивідуальних та групових програм піддаються експертній оцінці та рецензуванню соціально-психологічними службами, науковими консультантами, після чого обговорюються на методичних або педагогічних радах закладу освіти.

4. Забезпечення умов для реалізації програм

Соціальний педагог виступає посередником між дитиною, освітнім закладом, родиною та навколишнім соціальним середовищем. Його завдання полягає у створенні належних умов для успішного впровадження програм, координації діяльності всіх залучених сторін і підтримки учня на кожному етапі соціально-педагогічного процесу. Соціальний педагог, взаємодіючи з представниками різних соціальних служб, органів влади та адміністративних структур, одночасно виконує кілька професійних ролей.

Алгоритм дій соціального педагога щодо забезпечення умов для реалізації програм можна подати таким чином:

- соціальний педагог, відповідно до цілей і завдань програми, спільно з комісією зі справ неповнолітніх, управлінням освіти та керівництвом закладу розподіляє обов'язки та відповідальність серед усіх учасників, залучених до впровадження програми;
- організовує впровадження та контролює виконання індивідуальних соціально-педагогічних програм;
- координує та бере участь у реалізації групових і загальношкільних програм;
- відстежує ефективність проведеної роботи та оцінює досягнуті результати;
- інформує відповідні органи і установи:
 - a) комісію зі справ неповнолітніх - щодо результатів міжвідомчої взаємодії при виконанні індивідуальних програм;
 - b) керівництво школи - про хід виконання програм;
 - c) педагогічний колектив - про підсумки діяльності внутрішньо-шкільних структур;
 - d) начальника управління освіти - про результати реалізації програм у межах школи.

5. Консультування

Ця функція передбачає надання порад та рекомендацій усім, хто зацікавлений у вирішенні соціально-педагогічних проблем дітей групи ризику.

Соціальний педагог проводить консультації у школі у визначені робочим розкладом дні та години для учнів, батьків, вчителів та інших зацікавлених осіб.

б. Міжвідомча взаємодія соціального педагога

Працюючи в складі соціально-психологічної служби закладу освіти, педагог планує і реалізує свою діяльність у тісній співпраці з іншими службами, що займаються соціально-педагогічною підтримкою дітей. Він координує зусилля різних відомств, щоб забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем підлітків і досягнення поставлених цілей програми. Соціальний педагог підтримує постійний контакт із психологом та іншими спеціалістами соціально-психологічної служби, відповідальним секретарем комісії зі справ неповнолітніх та іншими учасниками роботи з дітьми групи ризику.

Міжвідомча взаємодія соціального педагога здійснюється з дотриманням правил конфіденційності та захисту таємниці інформації про клієнта.

Разом із соціально-психологічною службою та адміністрацією закладу освіти педагог виступає ініціатором і координатором налагодження контактів із різними організаціями та службами, що надають допомогу неповнолітнім у рамках державної системи профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей і підлітків. Соціальний педагог має право і обов'язок звертатися до комісії зі справ неповнолітніх у випадках, коли необхідно організувати взаємодію між структурами або якщо представники системи профілактики виконують свої обов'язки неналежним чином.

Реалізація цих функціональних напрямків діяльності педагога формує основу для застосування визначених соціально-педагогічних методів і технологій індивідуальної та групової роботи з дітьми, які опинилися в соціально небезпечних умовах, у діяльності служб у справах сім'ї, дітей та молоді.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН, ЯКІ СПРИЧИНЯЮТЬ ВИХІД ДІТЕЙ НА ВУЛИЦЮ

3.1. Процедура дослідження та характеристика використаних методик

Соціально-економічні труднощі, які торкнулися різних верств населення, найбільш відчутно вплинули саме на дітей, адже вони є однією з найуразливіших категорій суспільства. У сучасних умовах проблема дитячої безпритульності та бездоглядності набуває особливої актуальності, оскільки від благополуччя підростаючого покоління значною мірою залежить майбутній розвиток України.

За сучасними даними, проблема соціального сирітства в Україні залишається актуальною. Станом на кінець 2024 року в Україні налічувалося понад 61 тисяча дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. При цьому значна частина з них є саме соціальними сиротами, тобто дітьми, які мають живих батьків, однак через складні життєві обставини, неналежне виконання батьківських обов'язків або небезпечні умови проживання залишилися без належної опіки та виховання. Близько 3 тисяч дітей продовжують перебувати в інституційних закладах, хоча державна політика України спрямована на розвиток сімейних форм виховання та деінституціалізацію.

Як зазначалося у доповіді ЮНІСЕФ, представленій Незалежній комісії ООН з гуманітарних питань, однією з головних причин появи дітей на вулиці є криза сім'ї. Вона може проявлятися як у матеріальних труднощах, так і в напружених міжособистісних стосунках між членами родини. Навіть якщо сім'я формально продовжує існувати, вона часто перебуває на межі розпаду, що створює несприятливі умови для виховання дитини [49].

Дитину, яка навіть короткий час прожила на вулиці, досить складно повернути до звичного способу життя. Вона відчуває певну свободу, відсутність контролю та можливість самостійно приймати рішення щодо власної поведінки.

Саме тому повернення до сімейного середовища, де існують правила та обов'язки, часто викликає внутрішній опір.

Нерідко причиною втечі з дому стає також вплив однолітків. Діти можуть наслідувати приклад друзів, які вже живуть на вулиці, або піддаються їхнім переконанням залишити дім. Сімейні конфлікти, суворі заборони чи надмірні вимоги з боку батьків також можуть підштовхувати підлітків до такого рішення.

Умови життя дітей, які перебувають на вулиці, як правило, є вкрай складними. Найчастіше вони мешкають у занедбаних підвалах, на будівельних майданчиках або в недобудованих приміщеннях. Попри антисанітарні та небезпечні умови, з часом ці місця стають для них своєрідним «житлом», адже вони здаються більш прийнятними, ніж атмосфера постійних конфліктів та докорів у родині.

За статистичними спостереженнями, якщо дитина перебуває на вулиці понад шість місяців, у неї може сформуватися синдром дромоманії - схильність до бродяжництва та постійних втеч. У сучасній науці це явище розглядається переважно не як психічний розлад, а як соціальна проблема, що виникає внаслідок несприятливих життєвих обставин. Саме тому важливим завданням соціальних служб є своєчасне виявлення таких дітей та надання їм необхідної допомоги.

Водночас життя на вулиці пов'язане з численними ризиками для здоров'я та безпеки дітей. Нерідко вони змушені вдаватися до протиправних дій, зокрема дрібних крадіжок, або ж погоджуються на роботу у недобросовісних роботодавців, які використовують їх для жебрацтва чи інших незаконних дій. У результаті діти потрапляють у специфічне соціальне середовище, з якого надзвичайно складно вирватися без негативних наслідків як для фізичного, так і для морального стану.

З метою більш глибокого вивчення стану досліджуваної проблеми, а також визначення причин, що можуть сприяти появі явища «діти вулиці», нами було проведено емпіричне дослідження.

У ньому взяли участь 20 учнів загальноосвітніх шкіл м. Жидачева, а також 10 дітей, які відвідують Службу у справах дітей при Жидачівській міській раді (Стрийський район).

Під час організації дослідження ми виходили з припущення, що явище дитячої безпритульності та бездоглядності здебільшого пов'язане з проблемами сімейного середовища. Саме тому особливу увагу було приділено виявленню факторів сімейного характеру, які можуть сприяти виникненню подібних ситуацій. У зв'язку з цим важливим напрямом роботи є своєчасна профілактика такого явища.

У процесі дослідження ми прагнули з'ясувати, чи мають школярі уявлення про поняття «діти вулиці», чи виникало у них коли-небудь бажання залишити дім і піти жити на вулицю, а також які причини могли б спонукати їх до такого кроку.

Мета дослідження полягала у визначенні того, чи виникає у підлітків прагнення до втечі з дому, а також у з'ясуванні, чи мають діти, які вже певний час перебували на вулиці, бажання повернутися до такого способу життя.

Для проведення дослідження використовувалися такі методи та засоби: анкетування, спостереження, бесіди з учнями, аналіз шкільної документації, а також тестування.

За результатами проведеного анкетування було встановлено, що 25 % опитаних школярів ніколи не чули про поняття «діти вулиці» або не мали чіткого уявлення про його зміст. Ще 5 % респондентів зазначили, що колись намагалися втекти з дому через конфлікти та сварки з батьками.

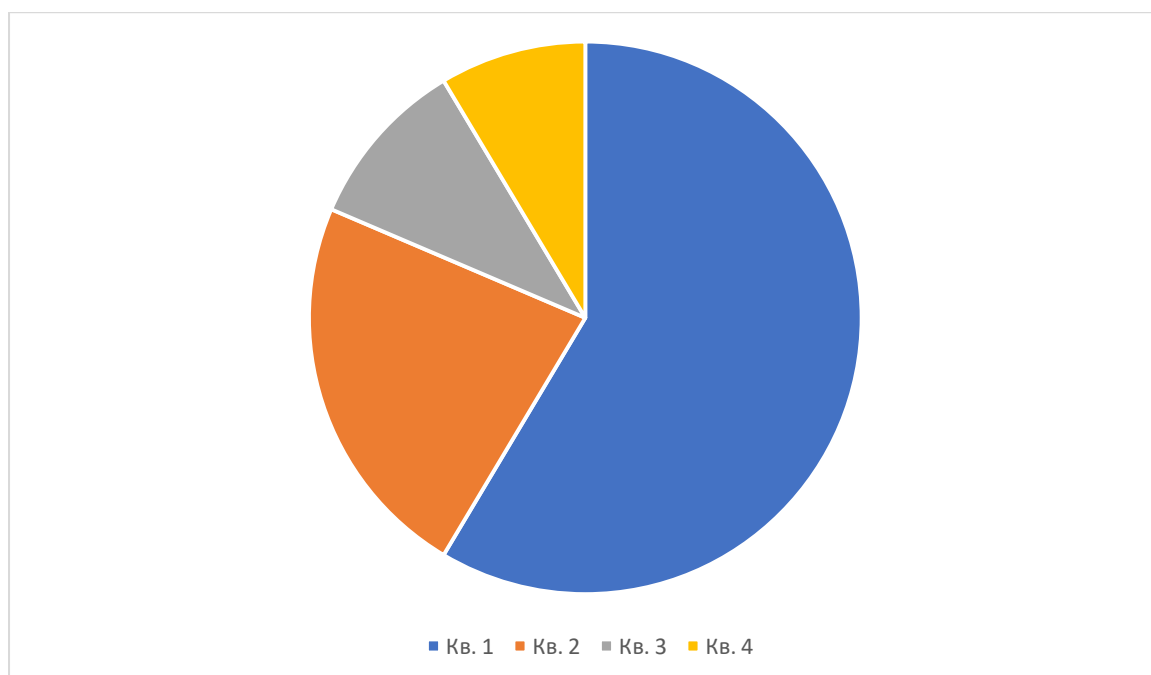
Водночас 50 % учнів повідомили, що знають про існування явища «діти вулиці», однак ніколи не відчували бажання залишити власний дім.

Близько 15 % школярів звернули увагу на складні ситуації у сім'ях своїх знайомих або сусідів, де через конфлікти між батьками діти часто переживають сильні емоційні потрясіння та навіть плачуть.

Крім того, 5 % респондентів зазначили, що у їхніх сім'ях виникають конфліктні ситуації через зловживання алкоголем з боку батька.

Цікавим є те, що жоден із опитаних учнів не назвав себе конфліктною особистістю. Водночас приблизно 10 % школярів висловили припущення, що у випадку серйозної сварки з батьками вони могли б тимчасово піти з дому. На їхню думку, така поведінка могла б привернути увагу батьків і змусити їх більш уважно та доброзичливо ставитися до дитини. Під час опитування школярі також висловили власні рекомендації щодо того, як можна уникнути ситуацій, які іноді підштовхують дітей до втечі з дому. Серед запропонованих порад найчастіше звучали такі думки: необхідно більше зважати на думку інших людей та намагатися розуміти їхню позицію; не варто надто болісно реагувати на сварки, які виникають у родині, оскільки конфлікти певною мірою трапляються у більшості сімей; не слід демонстративно залишати дім або втікати з нього, адже подібні дії можуть призвести до серйозних і небезпечних наслідків у майбутньому. Крім того, 10 опитаних учнів зазначили, що проблема так званих «дітей вулиці» є досить гострою і потребує швидкого та ефективного вирішення на рівні суспільства. Водночас двоє респондентів висловили думку, що це явище не є надто значущим і не викликає у них особливого інтересу.

Отримані відповіді дозволяють зробити висновок, що більшість школярів усвідомлюють актуальність проблеми безпритульності дітей та розуміють можливі негативні наслідки життя на вулиці.

Для зручності аналізу отриманих результатів відповіді школярів були умовно поділені на декілька категорій:

Кв.1 - учні, які ніколи не мали наміру залишати дім або втікати з нього;

Кв.2 - респонденти, які раніше не чули про явище «діти вулиці»;

Кв.3 - учні, яким відомо про конфліктні ситуації у сім'ях знайомих або сусідів;

Кв.4 - школярі, які повідомили, що хоча б один раз намагалися втекти з дому через сварки або непорозуміння з батьками;

Аналогічне дослідження було проведено серед дітей, які беруть участь у програмах місцевих громадських організацій у місті Жидачів. На момент проведення анкетування у дослідженні взяли участь 20 дітей різного віку.

Під час організації опитування дітям не повідомлялося, що дослідження спрямоване саме на вивчення досвіду дітей, які вже перебували на вулиці. Це було зроблено з метою забезпечення більш об'єктивних та щирих відповідей. Дітям пояснили, що анкетування проводиться серед усіх дітей в рамках загального дослідження. За результатами проведеного опитування серед дітей, які беруть участь у програмах місцевих громадських організацій, було отримано такі дані.

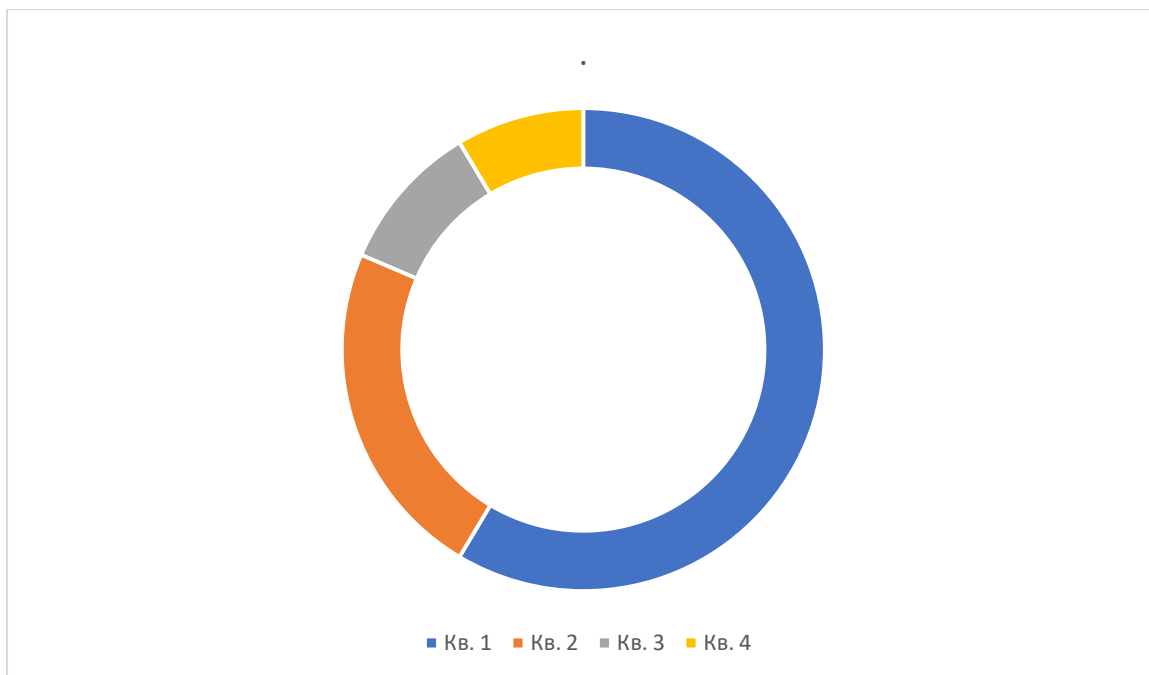
Зокрема, 40 % опитаних дітей зазначили, що основною причиною їхнього перебування на вулиці стали серйозні конфлікти з батьками та відсутність взаєморозуміння у сім'ї. Діти відчували нерозуміння з боку дорослих, що й підштовхнуло їх до рішення залишити дім.

Ще 30 % респондентів повідомили, що життя на вулиці, на їхню думку, мало певні переваги, оскільки вони відчували там більшу свободу. Деякі з них навіть висловили думку, що могли б знову повернутися до такого способу життя.

20 % опитаних дітей зізналися, що важливою причиною їхнього виходу на вулицю стали проблеми в сім'ї, пов'язані зі зловживанням алкоголем батьками. Такі обставини часто супроводжувалися конфліктами, напруженою атмосферою в родині та відсутністю належної підтримки.

Водночас 10 % респондентів утрималися від відповіді на поставлені запитання, що може свідчити про небажання обговорювати особисті проблеми або складні життєві обставини.

Отримані результати підтверджують, що однією з головних причин появи дітей на вулиці є саме складна ситуація у сімейному середовищі, зокрема конфлікти між членами родини, відсутність взаєморозуміння та негативні соціальні явища, такі як алкоголізм.

Кв.1 - діти, які зазначили, що причиною їхнього перебування на вулиці стали конфлікти з батьками (40 %);

Кв.2 - респонденти, які повідомили, що могли б знову повернутися до життя на вулиці (30 %);

Кв.3 - опитані, які назвали однією з причин виходу на вулицю зловживання алкоголем з боку батьків (20 %);

Кв.4 - діти, які не дали відповіді на поставлене запитання (10 %).

На основі результатів, отриманих у ході проведеного дослідження, можна зробити висновок, що серед дітей, які вже мали досвід життя на вулиці, досить значною є частка тих, хто допускає можливість повернення до такого способу життя. Це можна пояснити тим, що перебування на вулиці часто асоціюється у них із відчуттям особистої свободи, відсутністю контролю та обмежень. Саме

тому повернення до звичайного соціального середовища, де існують певні правила та обов'язки, іноді сприймається такими дітьми як складне або небажане.

3.2. Соціально-педагогічна програма профілактики явища «дітей вулиці»

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності на сьогодні залишається однією з важливих соціальних проблем сучасного суспільства. Вона має складний і багатогранний характер, оскільки пов'язана з економічними, соціальними, психологічними та сімейними чинниками. Саме тому розв'язання цієї проблеми потребує комплексного підходу та взаємодії різних державних і соціальних інституцій.

Запропонована соціально-педагогічна програма спрямована на зменшення масштабів дитячої безпритульності та бездоглядності, попередження появи нових «дітей вулиці», а також на створення сприятливих умов для гармонійного розвитку, виховання та соціалізації дітей. Реалізація програми передбачає проведення комплексу профілактичних і соціально-педагогічних заходів за участю місцевих органів влади та установ соціального обслуговування населення міста Жидачів.

Мета програми полягає у подоланні явища дитячої безпритульності, запобіганні соціальному сирітству, а також у створенні належних умов для всебічного розвитку, виховання та соціальної підтримки дітей [45].

Основні завдання програми:

- інформування жителів міста про проблему дитячої бездоглядності та безпритульності, а також про її можливі наслідки;
- організація та проведення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання поширенню явища «діти вулиці»;
- здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'ями, у яких виховуються діти, схильні до втеч із дому або перебувають у складних життєвих обставинах.

Виконавцями програми виступають:

- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Відділ освіти і науки, зокрема загальноосвітні навчальні заклади міста.

Основні етапи реалізації програми:

I етап - організація взаємодії між місцевими органами виконавчої влади, налагодження співпраці між установами та підвищення професійної компетентності фахівців, які працюють у сфері захисту прав та інтересів дітей.

II етап - реалізація профілактичних заходів, спрямованих на попередження дитячої безпритульності та бездоглядності, а також на підтримку дітей і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Очікувані результати: реалізація програми має сприяти зменшенню кількості безпритульних і бездоглядних дітей, підвищенню рівня обізнаності населення щодо цієї проблеми, а також посиленню профілактичної роботи з сім'ями та дітьми, які перебувають у групі ризику.

У ході бакалаврського дослідження були проаналізовані основні причини, що спонукають дітей залишати домівку. Серед ключових факторів виділено: недостатню відповідальність батьків за виховання та утримання дітей, відсутність належної організації дозвілля, негативний вплив засобів масової інформації, погіршення матеріальних умов сім'ї, а також алкоголізм батьків і постійні конфлікти в родині.

На основі проведеного дослідження та аналізу наукових джерел були сформульовані практичні рекомендації для роботи соціального педагога з дітьми, які перебувають на вулиці.

Основні завдання соціального педагога:

1. Налагодження контакту з дитиною та створення атмосфери довіри. Важливо, щоб дитина відчула, що соціальний педагог прагне допомогти, а не завдати шкоди. Необхідно уважно слухати, ставити запитання про те, що турбує дитину, і давати їй можливість висловити свої думки без перебивань, навіть якщо вони здаються недоречними [13, 37].

2. Пропозиція підтримки та допомоги, формування у дитини відчуття, що складні ситуації є тимчасовими та що її життя можна налагодити.

3. Використання у спілкуванні підтримуючих слів, таких як «розумію», «співчую», «звичайно», а також ілюстрування порад прикладами з реального життя чи кіно для більшої переконливості.

4. Підтвердження унікальності дитини та її здатності долати труднощі.

5. Важливість щирості та відвертості у взаємодії, оскільки діти швидко відчують фальш у поведінці дорослого.

У роботі з агресивними та неспокійними дітьми особливо важливо постійно залучати їх до різних видів діяльності, уважно вивчати їхні інтереси, здібності та нахили. Основною метою роботи з «дітьми вулиці» є фокус на позитивних рисах і потенціалі підлітка [4].

Дитина повинна сама приймати рішення щодо свого подальшого життя: чи бажає вона повернутися до сім'ї, чи вважає більш прийнятним тимчасове перебування у притулку. Насильне або настійне підштовхування до певного вибору може призвести до негативних наслідків і знизити ефективність соціально-педагогічного впливу.

Соціальний педагог повинен володіти глибокими знаннями з соціально-педагогічних та психологічних дисциплін, застосовувати діагностичні й виховні методи, а також мати високі навички живого спілкування з «дітьми вулиці». Вміння вести конструктивний діалог, ставити запитання, що дозволяють чітко визначити проблему та шляхи її вирішення, є ключовим. Не менш важливою є віра у потенціал дитини, вміння підтримати її та надати належну допомогу [2].

Робота соціального педагога включає взаємодію не лише з дитиною, а й із її сім'єю, адже саме родинні обставини часто стають першопричиною того, що дитина опиняється на вулиці. Соціальний педагог іноді є єдиним надійним ресурсом підтримки для «дітей вулиці», бере на себе відповідальність за їхнє благополуччя, допомагає орієнтуватися у нових для дитини умовах - це може бути притулок або підготовка до повернення у сімейне середовище.

Особлива увага приділяється профілактичній роботі, оскільки запобігти явищу «дітей вулиці» завжди легше, ніж усунути його наслідки. Ефективними є різноманітні методики, зокрема підхід «рівний-рівному», який передбачає

навчання однолітків та людей із подібним соціальним чи освітнім статусом. Цей метод має низку переваг: схожий життєвий досвід, подібне розуміння проблеми, однакові соціальні та освітні цінності, що сприяє кращій взаємодії та засвоєнню необхідних навичок.

ВИСНОВКИ

Основними факторами, що зумовлюють явище дитячої бездоглядності та безпритульності, є соціально-економічні проблеми: високий рівень безробіття, зростання цін на продукти першої необхідності, у тому числі дитячі, погіршення матеріального добробуту значної частини населення. Крім цього, спостерігається втрата цінності сім'ї як соціального інституту, зниження відповідальності батьків за виховання дітей, збільшення кількості незайнятих дітей та підлітків, відсутність належної організації дозвілля за місцем проживання, а також загострення конфліктів між батьками та дітьми.

Для розуміння сучасного феномена дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні важливо аналізувати соціальний портрет таких дітей. Це включає вікові особливості, сімейне оточення, звички та спосіб життя, міжособистісні взаємини тощо. Переважна більшість дітей, що опинилися на вулиці, - це особи до 14 років. Діти самостійно залишають домівку вже з 6–7 років. Серед бездоглядних і безпритульних дітей переважають хлопці порівняно з дівчатами.

Для ефективного подолання цих проблем необхідно здійснювати раннє виявлення сімей, які не в змозі виконувати виховні функції, та вживати заходів для запобігання соціальному сирітству. Важливо створювати умови для всебічного розвитку та виховання дітей, поширювати різні форми сімейного виховання, включаючи дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. Необхідно також забезпечити підготовку та перепідготовку батьків-вихователів, прийомних батьків та фахівців закладів соціального захисту дітей.

Збільшення фінансування заходів щодо подолання дитячої безпритульності та бездоглядності має бути пріоритетом, а вирішення цих проблем покладається не лише на відповідні державні служби, а й на суспільство в цілому, оскільки комплексний підхід дозволяє ефективніше захищати права та інтереси дітей. Під дитячою бездоглядністю розуміють відсутність або недостатність контролю за поведінкою та заняттями дітей і підлітків, а також відсутність належного виховного впливу з боку батьків або

осіб, що їх замінюють. Бездоглядність проявляється у відчуженні дитини від сім'ї та дитячого колективу, а також у байдужості з боку батьків, вихователів або інших дорослих, відповідальних за її розвиток.

Безпритульними вважаються діти, які тривалий час проживають у вуличному середовищі без постійного місця проживання. Вони займаються бродяжництвом, формують власні угруповання, мають специфічні соціальні контакти. До цієї категорії входять діти-сироти або ті, хто повністю втратив зв'язок із батьками чи опікунами і не має засобів до існування.

До інших категорій можна віднести:

- дітей «надмірно-комфортного типу» - матеріально забезпечених, але з проявами соціальної та психолого-педагогічної дезадаптації;
- дітей із сімей, що потребують соціально-економічної або соціально-психологічної підтримки;
- дітей із неблагополучних, асоціальних родин;
- дітей, що залишилися без батьківського піклування з різних причин;
- дітей із затримками або проблемами у розвитку, без виражених клініко-патологічних проявів.

Таким чином, до категорії бездоглядних відносяться діти, життєдіяльність яких порушена обставинами, що склалися, і які не здатні самостійно або за допомогою батьків подолати ці труднощі. Однією з ключових причин поширення явища «дітей вулиці» є жорстоке поводження з неповнолітніми у сім'ях. Хоча воно не виділяється як окремий тип дисфункціональної родини, практика показує, що ознаки жорстокого поводження присутні в усіх типах сімей із дітьми, що потрапляють у категорію бездоглядних.

Жорстоке поводження визначають як навмисні дії або бездіяльність батьків, вихователів чи інших осіб, що завдають шкоди фізичному чи психічному здоров'ю дитини. Підлітки, які зазнають фізичного, сексуального або емоційного насильства, часто реагують на це втечами з дому або пошуком підтримки у небезпечних асоціальних колах. У деяких випадках батьки самі змушують дітей до асоціальної поведінки, наприклад, до крадіжок,

жебраківання або бродяжництва. Таке ставлення визначається як емоційне насильство, і воно має значний негативний вплив на розвиток та соціалізацію дитини. На жаль, практика взаємодії з батьками бездоглядних та безпритульних дітей недостатньо розвинена. Зазвичай батьки йдуть на контакт лише тоді, коли їм пропонують матеріальну підтримку. Проблеми психологічного клімату в сім'ї часто ігноруються, а звернення до спеціалізованих центрів сприймається як віднесення до «дефектних» категорій. У результаті мотивація до співпраці із соціальними педагогами та соціальними працівниками відсутня.

Дитина, отримавши певний обсяг соціально-психологічної допомоги у спеціалізованому центрі, повертається у сім'ю, де проблеми залишаються або навіть загострюються. Без попередньої роботи із сім'єю досягти тривалого позитивного результату у допомозі дитині практично неможливо.

Для ефективного подолання явищ дитячої бездоглядності та безпритульності необхідний комплексний підхід. Ключовим елементом у цьому процесі є робота з сім'єю. Дисфункціональні родини є потенційним джерелом бездоглядності та безпритульності дітей. Сім'ї асоціальні, конфліктні, неповні, дистантні, із низьким соціально-економічним рівнем або членами, що мають різні психічні чи розумові порушення, створюють несприятливі умови для соціалізації дитини. Таке середовище часто спонукає дітей залишати домівку та шукати притулок на вулиці.

Вирішення проблеми безпритульності дітей в Україні є одним із пріоритетних завдань держави. Основними напрямками державної політики у цій сфері мають стати подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення захисту цієї категорії дітей та підвищення рівня правової освіти і правового виховання дітей та молоді. Це сприятиме формуванню позитивних змін у найближчому майбутньому.

Розроблена соціально-педагогічна програма може стати додатковим інструментом для працівників соціальних служб, сприяючи більш ефективній роботі з бездоглядними та безпритульними дітьми та їхніми родинami.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін.; за ред. О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєвої. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 320 с.
3. Бондар В. І. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2021. 280 с.
4. Буряк О. О. Соціальна робота з дітьми групи ризику. Київ : Каравела, 2022. 210 с.
5. Вакуленко О. В. Соціальна підтримка дітей у складних життєвих обставинах. Київ : Либідь, 2021. 190 с.
6. Галагузова М. А. Соціальна педагогіка. Київ : Академія, 2020. 320 с.
7. Горемикіна Ю. В. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2020. № 3 (41). С. 91–113.
8. Грищенко І. В. Соціальна адаптація дітей у складних життєвих обставинах. Київ : НПУ, 2022. 200 с.
9. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : наказ Мінсоцполітики України від 11.08.2017 № 1307 (ред. від 01.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
10. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
11. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

12. Дубровіна І. В. Психологічна підтримка дітей групи ризику. Київ : Освіта, 2021. 180 с.
13. Журавльова Л. П. Соціальна робота з дітьми вулиці: сучасні підходи. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 170 с.
14. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III (ред. станом на 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
15. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
16. Зверєва І. Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 256 с.
17. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ: Слово, 2020. 352 с.
18. Каширіна Є. В., Завацька Н. Є. Міждисциплінарний і міжгалузевий підхід у соціальній роботі : навч. посіб. Сєверодонецьк, 2021. 82 с.
19. Конончук А. І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з «дітьми вулиці». Педагогічні науки. 2023. № 2. С. 45–51.
20. Кравченко Л. В. Соціальна робота з сім'ями у кризі. Київ : Освіта, 2021. 220 с.
21. Леонова В. І., Бац А. Експериментально-дослідна робота щодо соціально-психологічної діяльності з дітьми групи ризику. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. Одеса, 2020. С. 13–18.
22. Леонова В. І., Віщукаєва К. М. Розвиток професійної майстерності майбутніх соціальних працівників. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 27. С. 124–127.
23. Литвиненко Н. В. Соціальна допомога безпритульним дітям. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 180 с.
24. Литовченко Н. О. Аутріч-технології в соціальній роботі з «дітьми вулиці». Херсон : ХДУ, 2023. 112 с.

26. Лютий В., Гаврилук К. Критерії оцінювання якості соціального супроводу сімей. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2020.

27. Миколук С. В. Соціальна допомога дітям групи ризику. Humanitas. 2022. № 1. С. 56–63.

28. Олійник В. В. Соціальна реабілітація дітей у складних життєвих обставинах. Київ, 2021. 210 с.

29. Пеша І. В. та ін. Соціальна робота у територіальній громаді : навч. посіб. Київ : НУБіП України, 2024. 305 с.

30. Пеша І. В. та ін. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с.

31. Петрочко Ж. В. Сутність та особливості соціально-педагогічного забезпечення прав дітей. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. № 2. С. 20–27.

32. Підвальна Ю. В. Соціальна робота з дітьми у складних життєвих обставинах. Humanitas. 2023. № 2. С. 78–85.

33. Поліщук В. А. Соціальний супровід дітей групи ризику. Київ : Каравела, 2022. 200 с.

34. Порядок організації надання соціальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

35. Про забезпечення соціального захисту дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

36. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

37. Романенко Н. І. Соціальна адаптація дітей вулиці. Київ : Освіта, 2022. 180 с.

38. Сидоренко І. П. Соціальна робота з молоддю групи ризику. Київ, 2020. 210 с.
39. Синчук С. Про сутність послуги соціального супроводу відповідно до законодавства України. Вісник Львівського університету. 2020.
40. Сосюра М. О. Здійснення соціального супроводу дітей у складних життєвих обставинах. Наукові записки. 2016.
41. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : навч. посіб. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
42. Степаненко В. П. Соціальні служби для дітей та молоді. Київ, 2021. 260 с.
43. Сучасна соціальна робота на Сумщині: навч.-метод. посіб. Суми, 2020. 416 с.
44. Хоменко Н. О. Соціальна профілактика безпритульності дітей. Київ, 2020. 170 с.
45. Цимбалюк І. М. Соціальна допомога дітям у складних життєвих обставинах. Київ, 2022. 190 с.
46. Чайка В. М. Соціальна робота з сім'ями групи ризику. Київ, 2021. 220с.
47. UNICEF. Children in Street Situations: Global Perspectives and Policy Recommendations. New York, 2021. 120 p.
48. UNICEF. Street-Connected Children in Ukraine: Analytical Report. 2022.
49. United Nations. Guidelines for the Alternative Care of Children. 2020.

Анкета для вивчення явища «діти вулиці»

Анкета містить 15 запитань і має на меті:

1. Визначити наявність у класі дітей, схильних до втечі з дому або перебування на вулиці.
2. Виявити основні причини, що можуть спонукати дітей залишати сім'ю.
3. З'ясувати рівень усвідомлення та розуміння поняття «діти вулиці» серед учнів.

Відповіді на анкету є анонімними.

Запитання анкети:

1. Ваше ім'я та вік.
2. Чи чули Ви раніше про явище «діти вулиці»?
3. На Вашу думку, хто такі «діти вулиці»?
4. Які, на Ваш погляд, можуть бути причини втечі дітей з дому?
5. Чи виникала у Вас колись думка залишити домівку?
6. Як Ви ставитесь до сімейних конфліктів?
7. Чи ставали Ви свідком сімейних сварок або конфліктних ситуацій?
8. Чи знаєте Ви людей у своєму оточенні, які втекли з дому?
9. Чи вважаєте себе конфліктною особистістю?
10. Як, на Вашу думку, впливає втеча дитини на стан сімейного миру?
11. Як, на Ваш погляд, повинні діяти батьки по відношенню до дитини, яка неодноразово залишала дім?
12. Чи вважаєте Ви, що проблема дітей вулиці є актуальною в сучасному суспільстві?
13. Які заходи Ви могли б запропонувати для подолання цієї проблеми?
14. На Вашу думку, хто несе відповідальність за втечу дитини з дому?
15. Які рекомендації Ви могли б надати для профілактики втечі дітей з дому?

Дякуємо за участь та чесні відповіді!